

Ирена ЈОВАНОВИЋ
ЧИТАЊЕ И
КЊИЖЕВНОСТ ЗА МЛАДЕ

Филолошки факултет
Универзитет у Београду

(Elisabeth Rose Gruner, *Constructing the Adolescent Reader in Contemporary Young Adult Fiction*. London: Palgrave Macmillan UK, 2019, 192 pp.)

Имајући у виду језик кризе који обележава говор о читалачким навикама младих данас, али и све већу популарност књижевности за младе (YA), Елизабет Роуз Грунер (Elisabeth Rose Gruner) у студији *Конструисање адолесцентског читаоца у савременој књижевности за младе (Constructing the Adolescent Reader in Contemporary Young Adult Fiction)* настоји да одговори на нека од кључних питања која се тичу теме читања. На питања о функцији читања, његовој вредности и разлозима због којих га је потребно промовисати, ауторка одговара анализирајући романе који тематизују читање у жанру књижевности за младе, намењеном специфично овој групи.

Значај теме истиче се указивањем на корелацију између адолесцентског доба, развоја критичког мишљења и позиционирања младих у односу на институције моћи, с једне, и везе између критичког читања, економске одрживости, развоја емпатије и друштвеног ангажмана, с друге стране. Свест о друштвеним импликацијама читања додатно је наглашена дефинисањем књижевног корпуса. Ауторка анализира англоамеричку књижевност за младе с прелаза 20. у 21. век. Уз експлицирано временско одређење, она указује на неколико важних догађаја на америчкој културној сцени – рушење Кула близнакиња, увођење стандардизованог тестирања у амерички школски систем, као и јачање захтева да се у англоамеричко књижевно/културно поље укључе родно и расно маргинализовани субјекти. Отуда Елизабет Роуз Грунер наглашава потребу за интердисциплинарним приступом, најављујући да ће се у анализи користити знањима из студија образовања, писмености (*literacy studies*), когнитивних студија и студија књижевности. Поред увода, у коме су представљени тема, циљеви и методологија рада, анализа је организована у шест поглавља (укључујући и закључно) у којима се теми читања приступа из угла образовања, рода, расе, религије, политичког ангажмана и метафикције. Тако се књижевна анализа поред теорије читалачког одговора (*reader-response theory*) ослања на феминистичке, постколонијалне и друге теорије.

Да литерарна анализа романа у којима се приказује читање књижевности није присутна само зарад успостављања метафикционалних веза и интерпретације њихових значења, став је који ауторка објашњава укључивањем личног читалачког искуства у сваки од поменутих аспеката анализе. Ауторка на почетку сваког поглавља представља једну врсту личне читалачке историје, указујући на потребу за осветљавањем утицаја које читање књига и учење о сликама света и односима моћи унутар њих има на усвајање и репродуковање истих динамика у друштвеној стварности. Отпор оваквој пракси ауторка види у способности критичког читања и мишљења као предуслова за могућност борбе против разних видова друштвене опресије.

Анализа књижевног корпуса оправдано полази од школе као теме и школске приче као жанра у основи анализираних романа. Школа, као доминантна институција у животу адолесцената, и настава књижевности, њен садржај и методе представљају оквир за три основна питања која ауторка поставља у првом поглављу, а на њих ће, иако не овако експлицитно, одговорати и у свим наредним поглављима: где, шта и како читају адолесценти и адолесценткиње? На примерима романа које анализира, ауторка показује да ће, у зависности од њиховог нивоа писмености и способности критичког читања, јунакиње и јунаци кроз читалачку активност развити различите потенцијале за активно друштвено деловање (*agency*). Овај потенцијал увек ће бити делимично ограничен и зависиће од одговора на поменута питања.

Школска прича у овом погледу показује различите предности и ограничења. Док је школски задатак најчешће у основи структуре анализираних романа у овом поглављу, показује се да тек кад јунакиње и јунаци намерно одступе од упутстава и предвиђених читалачких метода у настави књижевности, поистовете се с ликовима и своје читање изместе у заједницу, долази до развоја критичког читања. Иако се својим критичким читањем у одређеној мери буне против курикулума, а тако и против правила школе, у романима не долази до структурних промена унутар ове институције, због чега је и простор за супротстављање ауторитету унапред ограничен. Док приказане наставне методе радије развијају информациону писменост, садржај курикулума се очекивано своди на претежно бели, мушки и несавремени англоамерички књижевни канон. Ауторка примећује и да школска прича претпоставља привилеговане јунаке који имају могућност да похађају колеџ. Категорије рода, расе и класе тако се успостављају као стални параметри у даљој анализи.

Однос жанра и рода проблематизован је у трећем поглављу, које се бави љубавним романима. Истичући да ови текстови циљају на женску читалачку публику, ауторка разматра начине на које се јунакиње читањем супротстављају традиционалним и патријархал-

ним матрицама, присутним пре свега у жанру бајке и романсе, доминантним у структури анализираних романа. Активно друштвено делање се тако најпре односи на моделе женског оснаживања и супротстављања родно опресивним друштвеним праксама. За развој потенцијала за активно друштвено деловање кључни су развој емпатије и способност поистовећивања јунакиња романа са јунакињама о којима читају. Тек кад препознају стереотипне жанровске матрице у својим наративима, јунакиње јачају и почињу да теже промени свог положаја. Посебно важним за овај корпус показате се роман *Дејн Ејр* који јунакиње читају или на које се реферише у романима.

Четврто поглавље бави се проблемом читања и расе. Анализа романа указује на недостатак интерсекционалног приступа читалачким праксама приказаним у претходна два поглавља. Питање емпатије код читатељки у претходно анализираним романима проблематизовано је указивањем на одсуство свести јунакиња о сопственој социјалној привилегованости или туђој ускраћености, што се одражава и на њихове читалачке праксе. Као оквир за анализу ауторка примарно користи метафоре прозора и огледала из текста „Огледала, прозори и клизна стаклена врата“ („Mirrors Windows and Sliding Glass Doors“) Рудин Симс Бишоп (Rudine Sims Bishop) из 1990. године о одсуству расне разноликости у америчкој књижевности за децу. Елизабет Роуз Грунер у овом поглављу анализира романе углавном објављене након 2014. године, истичући значај покрета #WNDBM (We Need Diverse Books Movement), његове позитивне утицаје и домете. Могућност критичког читања условљена је укључивањем различитих књижевних традиција у читалачке праксе јунакиња и јунака, док је потреба за преиспитивањем вредности англоамеричког канона наглашена у анализи спискова књига које ликови у њима препоручују једни другима. На примеру романа *Скроз истииниј дневник једној њовременој Индијанци* Шермана Алексија, ауторка показује да пошто сам јунак нема коментар на препоручену листу, читаоцима остаје да самостално препознају да су међу насловима присутне различите књижевне традиције. Отуда она закључује да препоручене листе често делују као ауторске поруке и да некад пре скрећу пажњу на имплицитног читаоца романа него на карактеризацију јунака који листу креира.

Друштвено-историјска збивања с прелаза векова, пре свега напади на Светски трговински центар, али и увођење стандардизованог тестирања у америчко школство, чине контекст за разматрање разлика између „фундаменталистичког“ и критичког читања. Као посебан проблем ауторка истиче потребу за критичким сналажењем међу мноштвом доступних информација, и то упркос стандардима писмености америчког школског система оријентисаног ка постигнућу. Ове теме разматрају се у два поглавља која се баве читањем магијских и пророчких или светих књига, с једне, као и романи-

ма у којима се писменост доводи у директну везу с демократским грађанским праксама, с друге стране. Док су магијске и свете књиге повезане на основу жанровских одлика, а судбине јунакиња и јунака који их читају зависе од способности да се одупру жанровским матрицама, посебан акценат ставља се на читање у заједници – дела попут Пулманове трилогије *Њејова мрачна њкања* или романи о Тифани Болан Терија Прачета показују да се правила жанра, а тако и правила друштвених односа, могу мењати кроз заједничко читање и учешће читаве заједнице у интерпретацији.

Анализа се затим помера с промена које читање доноси ужој заједници којој припада јунак/јунакиња, на њихово активно политичко делање и сукоб с институцијама моћи у различитим друштвено-политичким контекстима. Тако се у последњем поглављу разматрају романи који приказују друштва у прошлости историјске метафикције и будућности дистопије, као и измаштане демократије фантастичне књижевности. Посебну пажњу ауторка посвећује потреби за развојем различитих врста писмености, пре свега медијске, као и за критичким читањем садржаја који нису само текстуални, истичући их као нужне за политички ангажман јунакиња и јунака.

Уместо закључка, ауторка се у последњем поглављу осврће на специфичан феномен у оквиру теме коју анализира – улози читања у романима о Харију Потеру. Ове немерљиво популарне књиге међу генерацијама младих читалаца и читатељки не промовишу критичко читање. Указујући на метафикционалну игру између *Реликвија смрти* и *Пријовести Барда Бидла* ауторка разматра питања критичког односа ликова према различитим ауторитетима у тој игри – имплицитних одраслих који кроз књижевни текст намећу одређена тумачења, али и оних одраслих, који значења и вредности прича за децу одбацују као неважне или неистините.

Читаоци и читатељке из романа о којима Е. Р. Грунер говори у студији својим читањем остварују потенцијал да граде будућност, док активно учешће у тој изградњи захтева критички приступ тексту. Иако су корпус и контекст анализе фокусирани на САД, однос државне политике према суочавању с историјским траумама, непопуларношћу читања код деце и младих данас, стандардизованом тестирању и хуманистичком образовању од кључног је значаја и за домаћи контекст. Нашој књижевној критици, издаваштву, настави и науци о књижевности, студија *Конструисање адолесцентиској читачкој* може послужити као модел за анализу домаће савремене продукције за децу и младе и постављање питања о томе какве читаоце и читатељке она приказује и конструише.